

Merre tovább, könyvtárosképzés?

A 2013. évi felvételi eredmények sokkolóan hatottak a magyar könyvtárosképzésre. Élénk viták folynak a levelezőlistákon arról, érdemes-e még ezt a szakmát tanulni. Ha csak a számokat és a drasztikus csökkenést látjuk, könnyen vizionálhatjuk a szakma nagyon mély válságát. Lehet, hogy így van, de azért érdemes egy kicsit megfontoltabban átgondolni a jelent, és optimistábban nézni a jövőbe.

A könyvtárosképző intézmények természetesen azonnal elkezdtek elemezni az adatokat, megújulási stratégiákat terveznek. Nem sokra mennek azonban, ha a szakma egésze nem áll mögéjük, nem segít a tanulságok értelmezésében, a jövő útjainak kijelölésében. Közhely, de ki kell mondani, hogy ha nem lesznek képzett könyvtárosok, akkor tényleg vége lesz ennek a szakmának Magyarországon, hiszen a magas szinten kiművelt munkaerő ma is az egyik legnagyobb erősségünk.

Nem szabad tehát temetni, hanem jövőt kell építeni. Cikkemben szeretném röviden áttekinteni a tapasztalatokat, összevetni a magyarországi helyzetet a dán könyvtárosképzéssel, majd megfogalmazni néhány jövőbe mutató tanulságot. Mindezt az együttműködési készség és a pozitív szemlélet jegyében.

Mi a helyzet Magyarországon?

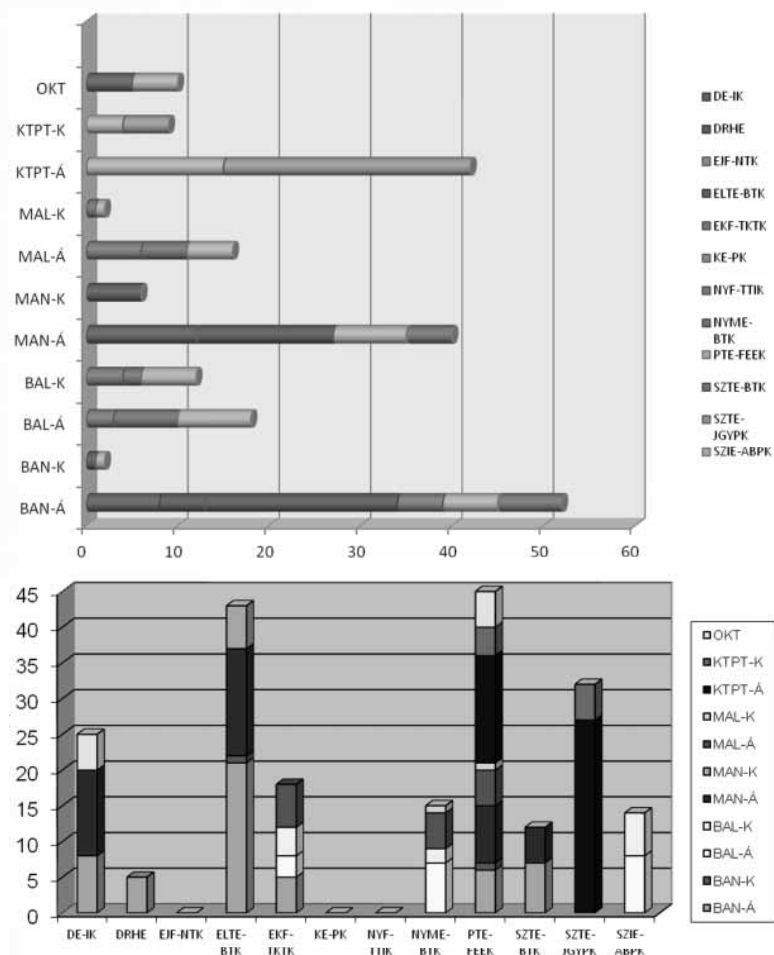
Ma Magyarországon 12 felsőoktatási intézmény kínál iskolarendszerű felsőfokú könyvtárosképző programokat. Az alábbi „étlapról” választhat a jelentkező:

- Alapképzés (BA): a valamikori főiskolai szintnek megfelelő, hat féléves képzés, a különböző képzőhelyeken különböző szakirányokkal. Nappali és levelező formában, illetve Egerben távoktatásos formában is választható.
- Mesterképzés (MA): valamilyen BA szintre épülő, egyetemi végzettséget adó, négy féléves képzés. a különböző képzőhelyek különböző szakirányokat kínálnak. Nappali és levelező formában választható.
- Könyvtárpedagógia-tanár (MA) képzés: pedagógus végzettséggel rendelkezők számára kínált, két vagy három féléves képzés, amely könyvtárostánári munkakör betöltésére jogosít. Nappali és levelező formában választható.
- Könyvtárostánár (MA) képzés: osztatlan tanárképzés keretében, tíz féléves képzésben szerezhető kétszakos tanári végzettség. Jelenleg még csak nappali képzésként indult, de lesz levelező formában is.

Ha jól megnézzük, ez – a nappali és levelező képzéseket külön számolva – legalább nyolcféle lehetőség, és akkor a bőséges szakirány-választékot még nem is vettük figyelembe. A 12 intézmény földrajzilag is széles lehetőségeket rejt magában. A bőséges választék nagyon meg tudja osztani a jelentkezőket. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy folyamatosan csökken a felsőoktatásba jelentkezők száma, és ezen belül természetesen az informatikus könyvtáros szakot

választóké is. Amikor ez a csökkenés elér egy kritikus értéket, akkor egyes képzőhelyek már nem tudják elindítani a képzéseiket, hiszen két-három fővel ez sajnos, nem rentábilis. Vagyis úgy tűnik, a választék ellenünk dolgozik.

Az alábbi grafikonok az idei jelentkezési adatok alapján mutatják a felvettek eloszlását, először képzés-típusok, másodsor képzőhelyek és azon belül képzés-típusok szerint. Jól látható a sokszínűség:

Képzések: OKT = Osztatlan könyvtárostánár; KTPT-K = könyvtárpedagógia-tanár – költségterítéses; KTPT-Á = könyvtárpedagógia-tanár – államilag finanszírozott; MAL-K = MA-levelező – költségterítéses; MAN-Á = MA-nappali – államilag finanszírozott; BAL-K = BA-levelező – költségterítéses; BAL-Á = BA-levelező – államilag finanszírozott; BAN-K = BA-nappali – költségterítéses; BAN-Á = BA-nappali – államilag finanszírozott.

Képzőhelyek: DE-İK = Debreceni Egyetem Informatikai Kar; DRHE = Debreceni Református Hittudományi Egyetem; EKF-NTK = Eötvös József Főiskola Neveléstudományi Kar; ELTE-BTK = Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar; EKF-TTK = Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar; KE-PK = Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar; NYF-TTIK = Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar; NYME-BTK = Nyugat-magyarországi Egyetem Bölcsészettudományi Kar; PTE-FEEK = Pécsi Tudományegyetem Feinóttoktatási és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar; SZTE-BTK = Szegei Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar; SZTE-JGYPK = Szegei Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Kar; SZIE-ABPK = Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti Kar.

A jelentkezők általában nem tudják biztosan, hová jöttek, mit is jelent a könyvtáros szakma. Tapasztalataim szerint meghatározó jelentőségűek számukra az első benyomások. Nagyon sok hallgatót láttam már, akít a kezdeti – néha szkeptikus – idegenkedés után megcsapott a mozdony füstje, beleszeretett a szakmába, és végzés után kiváló gyakorló szakember lett belőle. Meggyőződésem, hogy képzésünk megmaradásának ez az egyik nyitja: valódi könyvtáros szakembereket kell képeznünk, akik azonban sokoldalú tudásukkal más információközvetítő intézményekben is megállják a helyüket. Az egyik erősségünk, hogy mi szakmát adunk a hallgatók kezébe, nemcsak diplomát.

A sokszínűség mellett a másik fontos tényező a minőség. A felsőoktatásban a minőség egyaránt jelent korszerű tartalmat, modern és vonzó módszertant, XXI. századi infrastruktúrát, magas, de teljesíthető és következetes elvárásokat, valamint kellemes légkört. Azt gondolom, a hazai könyvtárosképző intézmények valamennyien erre a minőségre törekszenek.

Akkor mégis miért csökkennek a jelentkezések? A 2013. évi vándorgyűlésen Lengyelne Molnár Tünde foglalkozott egy előadásban ezzel a kérdéssel, sok fontos megállapítást megfogalmazva:

- Rossz a szakma társadalmi megbecsülése. Ezt mindannyian érezzük, tennünk kellene ellene. A megbecsülést nemcsak elvárni kell, tenni is kell érte. A szakma megbecsüléséért legtöbbit nyilván a benne dolgozók tudnak tenni.
- Kevés a munkahely. Valóban nem könnyű elhelyezkedni, ahogy semmilyen szakmában nem az. De mégis azt kell mondani – legalábbis ez a tapasztalat –, hogy a legkiválóbbak találnak állást a szakmában, ha nem is azonnal, de néhány hónap múltán.
- Nem jó a szakma PR-ja. Ez sajnós, nagyon igaz, és az utóbbi években ebben mintha nem tudnánk előre lépni.
- Nem vonzó a szak elnevezése, másként kellene hívni. Ezzel nem tudok egyetérteni, úgy vélem, nem a név a fontos, hanem amit jelent. Az elnevezés (könyvtáros) patinás és szép, azt kellene elémünk, hogy a mögötte levő tartalom is ilyen legyen, megfelelve a kor elvárásainak.

Mi a helyzet Dániában?

2013 tavaszán, az NKA és az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) jóvoltából negyed magammal részt vehettem egy egyhetes dániai tanulmányúton. Az út célja az volt, hogy könyvtári vezetők megismerkedjenek néhány európai ország könyvtárügyével, fejlesztési stratégiáival, és tapasztalataik beépülhessenek a hazai fejlesztésekbe is.

Dániában ellátogattunk az ottani egyetlen könyvtárosképző intézménybe, a Royal School of Library and Information Science-be (RSLIS). Az első tény, ami elgondolkodtathat bennünket, hogy ez a körülbelül fele Magyarországnyi (5,3 millió lakos) ország hogyan tud elboldogulni egy könyvtárosképző felsőoktatási intézménnyel? A felsőoktatás helyzete náluk sem jobb, mint Európában bárhol, de ez az intézmény töretlenül népszerű immáron hosszú évtizedek óta.

A Royal School of Library and Information Science egészen 2013-ig önálló felsőoktatási intézmény volt, ez évtől kezdve azonban a koppenhágai egyetembe

integrálódott, megszűnt az önállósága. A helyzet hasonlóan megviseli az ott dolgozókat, mint amit mi is sokszor megéltünk itthon, nagy a bizonytalanság. Az integrációval együtt költözés is jár, a jelenlegi külvárosi épületből az egyetem központi épületei közé, újonnan épülő székházba fognak néhány éven belül költözni.

Az intézményben 95 oktató képez 850 hallgatót. Két campus működik az országban, a központ Koppenhágában (itt jártunk), és egy másik Aalborgban, a legnagyobb egyetemi városban. Úgy tűnik, hallgatóban nincs hiányuk. Az egy kézben lévő képzés előnye, hogy egységes szempontok, elvek, stratégiák szerint történik minden, a piacon csak más képzésekkel kell osztozni, egymással nem.

A képzés középpontjában az információtudomány és a kulturális kommunikáció áll, ami azt jelenti, hogy a feladatokat szélesebben értelmezik, a kulturális terület könyvtárakon kívüli problémáira is kitérnek. Hangsúlyos elemek a tudásmenedzsment, az információs műveltség és a digitális információk kezelése. Dániában a közgyűjtemények és a média között szoros a kapcsolat, a két terület irányítása is egy helyen van. A képzésben is helyet kapnak a kommunikációs irányok, ez valószínűleg segít a népszerűsítésben.

Az intézmény vezetése nagy hangsúlyt fektet arra, hogy oktatók és hallgatók egyaránt aktív kutatómunkát is végezzenek. Az oktatás kevésbé formális, inkább projekt munkákon alapul. A hároméves alapképzést követően egy féléves gyakorlat után lehet főiskolai szintű könyvtáros szakképzettséget szerezni; aki viszont tovább akar menni, az mesterfokú diplomát is szerezhet további két év tanulással. A tendencia az, hogy viszonylag kevesen választják az MA képzést, a többség a gyakorlat utáni munkavégzés felé orientálódik. Elmondásuk szerint – ha nem is azonnal –, nagyjából fél éven belül munkát találnak a hallgatók.

A képzés egyik mottója, hogy nemcsak könyvtárakban történő munkavégzésre képesít, hanem az itt végzett hallgatók jó eséllyel találnak munkát a versenyszektor különböző vállalatainál is. A diplomájukban azonban továbbra is ez az elnevezés áll: Master of Library and Information Science. Az RSLIS kiterjedt nemzetközi képzési tevékenységet is végez.

Merre tovább?

A hazai és a külföldi tapasztalatok alapján bátran állíthatjuk, hogy könyvtárosképzésre szükség van, nem szabad az elsorvasztáson vagy visszafejlesztésen gondolkodni. Ha összességében nézzük a szakra felvett hallgatók létszámát, azt látjuk, hogy ebben a tanévben 206 új könyvtáros hallgató kezdi meg a tanulmányait. Ez nem kevés. Ha minden tanévben ennyien lennének, és számolunk hároméves BA, illetve kétéves MA képzéssel, akkor egyszerre hozzávetőleg 1000 hallgató van a rendszerben, ami több, mint a dániai szám. És ennél több hallgatónk van, hiszen tudjuk, hogy az előző években jóval nagyobb volt a felvettek létszáma. Véleményem szerint tehát önmagukban a létszámadatok nem kell, hogy elkeserítsenek, de persze mindent meg kell tenni, hogy ezek ismét növekedjenek.

Az adatok elemzéséből kitűnik, hogy melyek az uralkodó trendek.

- Egyértelműen a legnépszerűbb képzési forma a könyvtárpedagógia-tanár képzés. Ezen a területen a Köznevelési Törvény új munkalehetőségeket nyitott, és várhatóan a felfutó tendencia még néhány évig éreztetni fogja a hatását.

- A BA-képzésre jelentkezők drasztikus csökkenése a könyvtáros szakma presztízseről árulkodik. Ezen a tendencián úgy tudunk segíteni, ha megtaláljuk azokat a PR-módszereket, amelyekkel a középiskolás fiatalok körében népszerűsíteni lehet a szakmát. A legjobb módszer persze, ha sok jól működő és korszerű könyvtárat látnak, benne kedves, hozzáértő kollégákkal. De ezen kívül el kell jutni az iskolákba, vonzó perspektívát kell tudni felmutatni. Sokat segítene, ha lenne végre könyvtáros életpálya modell is.
- A képzés nagyon fontos eleme az MA-képzés. Ha csökken a BA szinten végzők száma, nem lesz elég jelentkező MA szinten sem. Ezért véleményem szerint szélesíteni kellene azt a kört, akik MA szintű képzésre jelentkezhetnek, több bemeneti szakot kellene elfogadni. A költségtérítéses minor képzések nem teszik vonzóvá az MA-képzést.
- Együttműködésre, piacfelosztásra, munkamegosztásra lenne szükség a képzőhelyek között. Sajnos, nem engedhetjük meg magunknak, hogy versenyezzünk, mert ennek valamennyien kárát látjuk. Úgy gondolom, kellenek olyan képzőhelyek, ahol a BA-képzés erős, és a végzett hallgatókat tovább tudják irányítani az MA-képzésekre. Emellett kellenek erős MA-képzőhelyek, amelyek több bemeneti irányból is tudnak fogadni hallgatókat. Fel kellene osztanunk a nappali és a levelező képzést is.
- Magyarországnak el kell döntenie, hány könyvtárosképző helyet tud működtetni, fenntartani, hallgatóval ellátni. A 200-as nagyságrendű jelentkezői létszám maximum öt képzőhelyet igényel. A cél azonban nem az, hogy a többi hét hulljon ki, hanem hogy megoldást találjunk. Például úgy, hogy kooperációval mintegy külső képzőhelyek jönnék létre a megszűnő képzések helyszínein.
- Módszertani megújulásra is szüksége van a magyar könyvtárosképzésnek. Nem gondolom, hogy fél kellene hagynunk a hagyományos szakmai tárgyak oktatásával, de kellenek új témák, tágabb kontextusok, és főként modernebb módszerek, például a dánokhoz hasonlóan több önálló projektmunka.

Összegzés

Megvan minden lehetőségünk ahhoz, hogy Magyarországon is a dániaihoz hasonlóan sikeres legyen a könyvtárosképzés. Ki kell használni a különleges sajátosságainkat (pl. könyvtárostanári-képzés), a programok sokszínűségét. De nagyon fontos lenne, hogy a társadalom észrevegye, hogy a megtanult szakmai ismeretek sokféleképpen hasznosíthatók. Szerte a világban bizonyítottan keresettek a könyvtáros végzettségű szakemberek, nemcsak könyvtárakban, hanem a legprospektívabb multinacionális cégeknél is (pl. telekommunikációs vállalatoknál). Erősíteni kell azokat az ismereteket, amelyek az információs társadalomban fontosak: információkeresés, információszervezés, információs kompetenciák, kommunikáció, kreativitás, innováció. E téren sokat tanulhatunk – például Dániától.

Varga Katalin